
COMPETITIVENESS OF INFRASTRUCTURE IN TOURISM IN THE SOUTHEAST EUROPE

Boban Stojanović

Faculty of Economics, Niš, Serbia, stojanovic@ni.ac.rs

Vladan Vučić

Faculty of Law, Security and Management "Konstantin Veliki", Niš, Serbia, vladan.vucic@gmail.com

Zorana Kostić

Faculty of Sciences and Mathematics, Niš, Serbia, zoksinis@gmail.com

Abstract: The increasing number of tourists and the expected growth in the tourism sector are creating pressure on existing infrastructure and requiring its development and significant support. In the modern tourism business, in addition to accommodation and food, tourists need to be provided with a much wider range of services to enable them to have a quality experience and an unforgettable experience. In this regard, transport and tourism infrastructure are a necessary component of successful tourism development and contribute to complementing the tourist offer and improving competitiveness. In the context of accelerated growth of tourism and travel, increase of employees and contribution to gross domestic product, support for infrastructure development is necessary. The increase in the number of tourists and their demands creates pressure on the infrastructure and hence there is a need to invest in infrastructure development as a necessary prerequisite for enabling a competitive tourist offer. Otherwise, tourism growth, with insufficient and poor infrastructure support, can be slowed down and jeopardized. Infrastructure is a critical component for tourism development. In conditions where the infrastructure is not sufficiently developed, the development of a destination or region that has the potential to develop tourism activities or to base its development on tourism is hindered or threatened.

Tourism is an activity of great economic importance for the countries of Southeast Europe. Particular emphasis is placed on the participation of the tourism sector in the total gross domestic product and employment of these countries. The aim of the paper is to point to infrastructure as an important determinant of competitiveness in tourism of the wider SEE region. There is a need for balanced development of tourism and infrastructure where the challenge is not only to provide the necessary infrastructure to support tourism activity, but to have a proactive approach to identifying needs, establishing and then maintaining the infrastructure at the optimum level. Based on the analysis in the paper, it is concluded that there is a need to invest in strengthening transport and tourism infrastructure in all countries of the SEE region. In the paper authors analyze the competitiveness of the transport and tourism infrastructure of Serbia and selected countries of Southeast Europe in the period 2007-2019. The methodological basis for this research is the World Economic Forum's Travel and Tourism Competitiveness Index for the period. The paper ranks nine selected Southeast European countries according to the level of competitiveness of the tourism sector, shows the trends in the overall competitiveness of individual categories of indicators and individual indicators in relation to other countries and relative to the values from previous years.

The benefits of infrastructure investment in one country can be reflected in that country as well as in neighboring countries. In this regard, it is necessary to carefully plan the future development of tourism, to create an environment that would be attractive to investors, it is necessary to improve the quality of human resources and to adopt and implement innovations in the field of transport and tourism infrastructure development.

Keywords: infrastructure, tourism, competitiveness, Serbia, SEE region

KONKURENTNOST INFRASTRUKTURE U TURIZMU U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Boban Stojanović

Ekonomski fakultet, Niš, Srbija, stojanovic@ni.ac.rs

Vladan Vučić

Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki", Niš, Serbia, vladan.vucic@gmail.com

Zorana Kostić

Prirodno-matematički fakultet, Niš, Srbija, Niš, zoksinis@gmail.com

Apstrakt: Sve veći broj turista i očekivani rast u sektoru turizma stvaraju pritisak na postojeću infrastrukturu i zahtevaju njen razvoj i značajniju podršku. U savremenom turističkom poslovanju, pored smeštaja i ishrane, turistima je potrebno obezbediti mnogo širi set usluga kako bi im se omogućio kvalitetan doživljaj i nezaboravno

iskustvo. Saobraćajna i turistička infrastruktura u tom smislu, predstavljaju neophodnu komponentu uspešnog razvoja turizma i doprinose upotpunjavanju turističke ponude i unapređenju konkurentnosti. U uslovima kada se predviđa ubrzani rast turizma i putovanja, povećanje zaposlenih i doprinosa bruto domaćem proizvodu, podrška za razvoj u vidu infrastrukture je nužna. Rast broja turista i njihovih zahteva stvara pritisak na infrastrukturu i otuda postoji potreba ulaganja u razvoj infrastrukture kao nužne pretpostavke za omogućavanje konkurentne turističke ponude. U suprotnom, rast turizma uz nedovoljnu i nekvalitetnu infrastrukturnu podršku, može biti usporen i ugrožen. Infrastruktura predstavlja kritičnu komponentu za razvoj turizma. U uslovima kada ne postoji dovoljno razvijena infrastruktura, ometa se ili ugrožava razvoj destinacije ili regiona koji ima potencijal da razvija turističke aktivnosti ili da svoj razvoj bazira na turizmu.

Turizam predstavlja delatnost od velikog ekonomskog značaja za zemlje Jugoistočne Evrope. Naročito se ističe učešće sektora turizma u ukupnom bruto domaćem proizvodu i zaposlenosti ovih zemalja. Cilj rada je da ukaže na infrastrukturu kao važnu determinantu konkurentnosti u turizmu celog šireg regiona. Postoji nužnost balansirano razvoja turizma i infrastrukture gde izazov nije samo obezbediti neophodnu infrastrukturu koja će podržati turističku aktivnost, već imati proaktivan pristup prema prepoznavanju potreba, uspostavljanju i potom održavanju infrastrukture na optimalnom nivou. Na osnovu analize u radu zaključuje se da postoji potreba investiranja u jačanje saobraćajne i turističke infrastrukture u svim zemljama regiona Jugoistočne Evrope. U radu je izvršena analiza konkurentnosti saobraćajne i turističke infrastrukture Srbije i odabranih zemalja Jugoistočne Evrope u periodu 2007-2019. godine. Metodološku osnovu za ovo istraživanje čine podaci Indeksa konkurentnosti putovanja i turizma Svetskog ekonomskog foruma za navedeni period. U radu se rangiraju devet odabranih zemalja Jugoistočne Evrope prema nivou konkurentnosti turističkog sektora, prikazuje se kretanje ukupne konkurentnosti pojedinačnih kategorija indikatora i pojedinačnih indikatora u odnosu na druge zemlje i u odnosu na vrednosti iz prethodnih godina.

Benefiti infrastrukturnih ulaganja u jednoj zemlji se mogu reflektovati na tu, ali i na susedne zemlje. U tom smislu nužno je pažljivo planirati budući razvoj turizma, kreirati ambijent koji bi bio privlačan za investitore, neophodno je unaprediti kvalitet ljudskih resursa i prihvatiti i implementirati inovacije u oblasti razvoja saobraćajne i turističke infrastrukture.

Ključne reči: infrastruktura, turizam, konkurentnost, Srbija, Jugoistočna Evropa.

1. UVOD

U uslovima kada se predviđa ubrzani rast turizma i putovanja, što prati povećanje zaposlenih i doprinos BDP-u, podrška za razvoj u vidu infrastrukture je nužna. Rast turizma stvara pritisak na infrastrukturu i otuda za omogućavanje rasta turizma i putovanja postoji potreba balansirano razvoja infrastrukture i turizma. U suprotnom, brzi rast turizma uz nedovoljnu i nekvalitetnu infrastrukturnu podršku može biti usporen i ugrožen.

Pod infrastrukturom se podrazumevaju putevi, snabdevanje električnom energijom i vodom, sakupljanje i odlaganje otpada, komunikacijske veze, aerodromi, luke, saobraćajne mreže. Sve ove pogodnosti moraju biti obezbeđene da bi se omogućio normalan život lokalnog stanovništva. Međutim, ukoliko region, mesto ili destinacija imaju pogodnosti za razvoj turizma, neophodno je planirati i obezbeđenje infrastrukture za potrebe budućeg rasta turističke tražnje (Jovanović & Ilić, 2017). Infrastruktura predstavlja kritičnu komponentu za razvoj turizma. U uslovima nepostojanja dovoljno razvijene infrastrukture ometa se ili ugrožava razvoj destinacije ili regiona koji ima potencijal da razvija turističke aktivnosti ili da svoj razvoj bazira na turizmu.

Turistička infrastruktura predstavlja osnovu za razvoj turizma, ali i za korišćenje resursa destinacije. Doprinos infrastrukture ogleda se i u omogućavanju povećanja ponude turističkih usluga, što je od naročitog značaja za udaljene destinacije (Jovanović & Ilić, 2016). Razvoj infrastrukture je preduslov za razvoj suprastrukture. Pod suprastrukturom u turizmu se podrazumevaju smeštajni objekti, restorani, objekti za zabavu i druge usluge koje zahtevaju turisti, kao što su turističke agencije, *rent a car* kompanije, šoping centri. Infrastruktura se prvenstveno razvija za potrebe lokalnog stanovništva, dok je za razvoj suprastrukture potrebno razmatranje i uvažavanje potreba i zahteva budućih turista. Proizilazi da suprastruktura ne može da se razvija bez dobro razvijene infrastrukture. Otuda nužnost dobrog povezivanja i planiranja njihovog razvoja. U slučaju da se suprastruktura razvija bez prethodno pažljivo analizirane dovoljnosti infrastrukture za takav razvoj, dolazi se u situaciju kada infrastruktura ne može da podrži suprastrukturu i na taj način se izaziva nezadovoljstvo kako lokalnog stanovništva, tako i turista (Collier, 2007).

Međutim, za razvoj infrastrukture, kao i suprastrukture potrebna su značajna finansijska sredstva. Otuda je investiranje suštinska komponenta konkurentnijeg i bržeg razvoja turističke destinacije (Jovanović & Ilić, 2017, p. 359). Uloga države, kao i privatnog sektora, u ovome je neizmerna. Uloga države u jačanju turističke infrastrukture ogleda se u izgradnji turističkih informativnih centara, aerodroma, ICT infrastrukture, komunalne mreže. Međutim, izgradnja puteva, koja spada u deo opšte infrastrukture, može da se posmatra i kao turistička infrastrukturna podrška.

Ekonomska efikasnost se postiže tako što se konkurencijom na tržištu obezbeđuje optimalna alokacija ograničenih resursa. Ujedinjena Evropa sa velikim i moćnim tržištem za zemlje JUgoistočne Evrope, uključujući i Srbiju, predstavlja izazov i šansu da kroz integraciju sa EU poboljšaju ekonomske performanse (Stojanović, Randelović & Vučić, 2019, p. 152).

2. KONKURENTNOSTI TURISTIČKOG SEKTORA U REGIONU JUGOISTOČNE EVROPE

Turizam predstavlja delatnost od velikog ekonomskog značaja za mnoge zemlje Jugoistočne Evrope. Naročito se ističe učešće sektora turizma u ukupnom BDP-u i zaposlenosti (tabela 1). Prema podacima Svetskog saveta za putovanja i turizam (*The World Travel & Tourist Council - WTTC*), učešće turizma u ukupnom BDP-u i zaposlenosti se očekuje da u narednom periodu bude sve značajnije u svim zemljama Jugoistočne Evrope.

Tabela 1. Učešće turizma u BDP-u i zaposlenosti u zemljama Jugoistočne Evrope(JIE) u 2016. godini

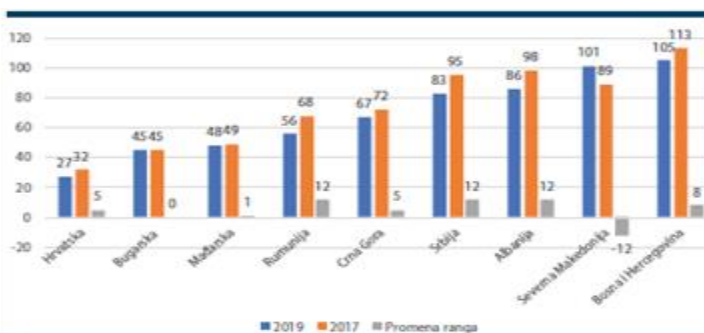
Zemlja	Učešće turizma u ukupnom BDP-u (%)	Učešće turizma u ukupnoj zaposlenosti (%)
Hrvatska	10,7	10,0
Bugarska	3,4	3,2
Mađarska	4,1	6,0
Rumunija	1,3	2,4
Crna Gora	11,0	6,5
Makedonija	1,8	1,6
Srbija	2,3	1,9
Albanija	8,4	7,7
Bosna i Hercegovina	2,5	3,0

Izvor: World Travel & Tourism Council (2017). Travel & tourism economic impact-Croatia, Slovenia, Bulgaria, Hungary, Romania, Montenegro, Macedonia, Serbia, Albania, Bosnia and Herzegovina (prema: Jovanović, 2017, p. 157).

Tabela 2. Ukupan rang posmatranih JIE prema Indeksu konkurentnosti putovanja i turizma 2019. g.

Zemlje Jugoistočne Evrope	Rang
1. Hrvatska	27
2. Bugarska	45
3. Mađarska	48
4. Rumunija	56
5. Crna Gora	67
6. Srbija	83
7. Albanija	86
8. Severna Makedonija	101
9. BiH	105

Grafikon 1. Promena ranga Indeksa konkurentnosti putovanja zemalja JIE 2019.g. u odnosu na 2018.g.

Izvor: Izvor: Autor na osnovu Travel & Tourism Competitiveness Index 2019 edition i Travel & Tourism Competitiveness Index 2017 edition

Izvor: Prema (Radivojević, 2019, p. 59), Travel & Tourism Competitiveness Index 2019, 2017. godine, WEF 2019, WEF 2017, Geneva, Switzerland.

Posmatrano u odnosu na zemlje neposrednog regiona Jugoistočne Evrope (JIE), Srbija zauzima 6. mesto od 9. posmatranih zemalja regiona (Hrvatska, Bugarska, Mađarska, Rumunija, Crna Gora, Albanija, Severna Makedonija, Bosna i Hercegovina i Srbija).

Srbija je prema Izveštaju iz 2019. godine ostvarila napredak od 12 pozicija u odnosu na prethodni izveštaj i zauzima 83. mesto na listi konkurentnosti turističkog sektora (grafikon 1).⁹⁸ Sa druge strane, Srbija, uz Albaniju i Rumuniju, zauzima prvo mesto ukoliko se posmatra ostvareni pomak u odnosu na prethodnu godinu (+12 pozicija), dok su ostale zemlje ostvarile različite rezultate (Hrvatska +5, Bugarska 0, Mađarska +1, Crna Gora +5, Severna Makedonija -12, Bosna i Hercegovina +8) (Grafikon 1). Na ovakav rezultat uticala su poboljšanja u skoro svim kategorijama koje prema metodologiji Svetskog ekonomskog foruma određuju nivo konkurentnosti turističkog sektora u jednoj zemlji. Najveći napredak Srbija je ostvarila u kategoriji Poslovno okruženje (rast od 38 pozicija, sa

⁹⁸ Izveštaj o konkurentnosti putovanja i turizma objavljuje se jednom u dve godine.

112. na 74.), pre svega kao posledica napretka u ostvarenom u rezultatu dva indikatora koji mere potrebno vreme i potreban novac (kao procenat troškova izgradnje) za dobijanje građevinske dozvole u Srbiji.⁹⁹

3. KONKURENTNOST ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE PREMA KVALITETU INFRASTRUKTURE U TURIZMU

U istraživanju koje su sproveli Svetski savet za putovanja i turizam i Oxford Economics 2015. godine pod nazivom *European Travel & Tourism: Where are the greatest and future investment needs?*, Srbija, Bosna i Hercegovina, Portugalija i Slovačka su svrstane u grupu zemalja za koje se procenjuje da imaju nedovoljan kapacitet i nizak kvalitet infrastrukture potrebne za razvoj turizma. Srbija i ove zemlje su izložene riziku veće tražnje za turističkim uslugama u odnosu na mogućnosti koje postojeća infrastruktura omogućava. U skladu sa tim potrebno je posebno naglasiti neophodnost unapređenja kvaliteta postojeće infrastrukture kao determinante povećanja konkurentnosti u turizmu. (Vučić, 2019).

Infrastruktura i njen kvalitet su jedna od važnih determinanti konkurentnosti u turizmu. *Indeks konkurentnosti putovanja i turizma* Svetskog ekonomskog foruma od 2007. do 2013. godine je obuhvatao faktore koji determinišu kvalitet infrastrukture u sektoru turizma u okviru podindeksa – *Poslovno okruženje i infrastruktura (Business environment and infrastructure)*. Od 2015. godine *Infrastruktura* je poseban podindeks *Indeksa konkurentnosti putovanja i turizma* i obuhvata sledeće stubove: *infrastrukturu vazdušnog saobraćaja, drumsku i lučku infrastrukturu i turističku infrastrukturu*. U tabeli 3. predstavljene su vrednosti i rangovi Srbije i zemalja Jugoistočne Evrope u periodu od 2007 do 2017. godine prema podindeksu - *Infrastruktura TTCI*, odnosno predstavljen je ocenjeni kvalitet *infrastrukture vazdušnog saobraćaja, infrastrukture kopnenog i lučkog saobraćaja i turističke infrastrukture* u analiziranim zemljama.

Tabela 3. Kvalitet Infrastrukture vazdušnog saobraćaja, Infrastrukture kopnenog i lučkog saobraćaja i Turističke infrastrukture u zemljama Jugoistočne Evrope u periodu 2007-2017. godina

Država	Infrastruktura vazdušnog saobraćaja		Infrastruktura kopnenog i lučkog saobraćaja		Turistička infrastruktura	
	2007. Vrednost/ Rang (124)	2017. Vrednost/ Rang (136)	2007. Vrednost/ Rang (124)	2017. Vrednost/ Rang (136)	2007. Vrednost/ Rang (124)	2017. Vrednost/ Rang (136)
Albanija	2,0 113	2,0 109	1,9 122	3,1 77	2,3 86	3,9 77
BiH	1,8 117	1,8 123	2,1 114	2,5 106	3,2 56	3,9 78
Bugarska	2,7 76	2,4 80	3,3 70	3,1 73	4,4 25	5,8 14
Hrvatska	2,2 99	3,0 54	3,9 46	3,9 46	5,7 11	6,3 5
Mađarska	2,7 80	3,0 52	3,7 56	4,4 30	4,1 34	4,4 57
Makedonija	2,1 108	2,2 93	2,9 83	3,3 62	3,1 63	4,0 72
Crna Gora	2,9 65	3,0 55	2,3 107	3,2 65	3,3 54	5,4 28
Rumunija	2,7 79	2,5 76	3,0 77	2,8 92	3,5 50	4,4 62
Srbija	2,2 99	2,4 84	2,3 107	2,8 94	3,3 54	3,9 76

Izvor: World Economic Forum (2007, 2017) *The Travel and Tourism Competitiveness Report, 2007, 2017*, Geneva, Switzerland, prema: (Jovanović, 2017, p. 108).

Uočava se da Bosna i Hercegovina i Albanija imaju najlošiju **infrastrukturu vazdušnog saobraćaja** u odnosu na posmatranu grupu zemalja (tabela 3). Hrvatska je u posmatranom desetogodišnjem periodu jedina u grupi zemalja Jugoistočne Evrope koja je značajnije unapredila svoju poziciju na svetskoj listi prema kvalitetu infrastrukture vazdušnog saobraćaja. Pored Hrvatske, najbolju infrastrukturu vazdušnog saobraćaja, među zemljama Jugoistočne Evrope, imaju Crna Gora i Mađarska (tabela 4). U poslednjem Izveštaju Svetskog ekonomskog foruma (*World Economic Forum 2019, Travel & Tourism Competitiveness Index 2019 - WEF TTCI*) Srbija je ostvarila značajan napredak u pogledu popravljavanja i ocene i ranga za 8 pozicija prema kvalitetu infrastrukture vazdušnog saobraćaja na svetskoj listi u odnosu na prethodni Izveštaj iz 2017. godine (tabela 5).

U tabeli 3. prikazan je **kvalitet kopnene i lučke infratrukture** u zemljama Jugoistočne Evrope u periodu 2007-2017. godina. U odnosu na kvalitet infrastrukture vazdušnog saobraćaja, uočava se da većina zemalja Jugoistočne Evrope ima bolje ocene i pozicioniranost na svetskoj listi prema kvalitetu kopnene i lučke infrastrukture. Međutim,

⁹⁹ Opširnije videti (Radivojević, 2019, p. 58).

Srbija, Crna Gora i Rumunija imaju lošiju pozicioniranost na svetskoj listi prema kvalitetu kopnene i lučke infrastrukture u odnosu na vazdušnu. Srbija u 2017. godini zauzima 94. mesto u svetu (od 136 zemalja), a 2013. je bila na čak 117. mestu (od 140 zemalja) prema posmatranoj kategoriji. Primetno je poboljšanje pozicije Srbije na svetskoj rang listi u najnovijem Izveštaju Svetskog ekonomskog foruma za 2019. godinu prema kome je Srbija ostvarila značajan napredak i popravila rang za 9 mesta na svetskoj listi u odnosu na poslednji prethodni Izveštaj iz 2017. godine (tabela 5). Najbolji kvalitet kopnene i lučke infrastrukture u posmatranoj grupi zemalja imaju Mađarska i Hrvatska (tabela 4).

Dok Hrvatska (5. mesto u svetu u 2017.), Bugarska (14. mesto u svetu u 2017.) i Crna Gora (28. mesto u svetu u 2017.) poboljšavaju svoju poziciju na svetskoj listi prema **kvalitetu turističke infrastrukture**, Srbija beleži sve niže ocene i rang (tabela 3). Srbija je 2011. godine imala najbolju pozicioniranost, kao 49. na svetskoj listi, prema kvalitetu turističke infrastrukture, a nakon toga rang, ali i ocena, beleže pad sve do 76. mesta u svetu u 2017. godini. Prema poslednjem Izveštaju *WEF TTCI* 2019. Srbija je pogoršala svoju poziciju za jedno mesto tako da je sa 77. mesta pala na 78. poziciju na svetskoj rang listi. Među zemljama Jugoistočne Evrope, Srbija, Bosna i Hercegovina i Albanija imaju slabije ocenjen kvalitet turističke infrastrukture. Hrvatska, Bugarska i Crna Gora su među najbolje pozicioniranim na svetskoj listi u posmatranoj grupi zemalja prema najnovijem Izveštaju *WEF* 2019. godine (tabela 4). Za obezbeđenje dugoročnog razvoja turizma na nacionalnom ili regionalnom nivou od posebnog je značaja razvijati i unapređivati turističku infrastrukturu. Izazov nije samo obezbediti neophodnu infrastrukturu koja će podržati turističku aktivnost, već imati proaktivan pristup prema prepoznavanju potreba, uspostavljanju i potom održavanju turističke infrastrukture na optimalnom nivou. (Jovanović & Ilić, 2017, p. 359).

Tabela 4. Vrednost stubova podindeksa - Infrastruktura Globalnog Indeksa konkurentnosti putovanja i turizma (TTCI) – Infrastruktura vazdušnog saobraćaja, Infrastruktura kopnenog i lučkog saobraćaja i Turistička infrastruktura zemalja Jugoistočne Evrope u 2019. godini

Infrastruktura vazdušnog saobraćaja		Infrastruktura kopnenog i lučkog saobraćaja		Turistička infrastruktura	
1. Hrvatska	3,6	1. Mađarska	4,2	1. Hrvatska	6,5
2. Mađarska	3,4	2. Hrvatska	3,9	2. Bugarska	6,0
3. Crna Gora	3,2	3. Crna Gora	3,3	3. Crna Gora	5,5
4. Bugarska	2,7	4. Bugarska	3,2	4. Mađarska	4,8
5. Rumunija	2,7	5. Rumunija	3,1	5. Rumunija	4,6
6. Srbija	2,6	6. Albanija	3,1	6. Albanija	4,0
7. Severna Makedonija	2,4	7. Srbija	3,0	7. Srbija	3,9
8. Albanija	2,1	8. Severna Makedonija	2,6	8. Bosna i Hercegovina	3,9
9. Bosna i Hercegovina	2,0	9. Bosna i Hercegovina	2,4	9. Severna Makedonija	3,9

Izvor: WEF 2019, Travel & Tourism Competitiveness Index 2019.

Uočava se da Srbija, među zemljama Jugoistočne Evrope, nalazi među slabije pozicioniranim prema kvalitetu infrastrukture u turizmu. Zbog toga je potrebno uložiti napore za identifikovanje razloga loše pozicije i pada ranga na svetskoj listi iz godine u godinu kada je u pitanju turistička infrastruktura. Druge zemlje, kao što su Hrvatska, Slovenija, Crna Gora i Bugarska bi trebalo da posluže kao primeri dobre prakse za unapređenje stanja infrastrukture u oblasti turizma i putovanja.

Tabela 5. Rang stubova podindeksa Infrastruktura TTCI - Infrastruktura vazdušnog saobraćaja, Infrastruktura kopnenog i lučkog saobraćaja i Turistička infrastruktura u Republici Srbiji u 2017. i 2019.

Stubovi podindeksa Infrastruktura	Vrednost indeksa u 2017.	Rang u 2017.	Vrednost indeksa u 2019.	Rang u 2019.	Promena ranga u odnosu na predhodni Izveštaj
Infrastruktura vazdušnog saobraćaja	2,4	84	2,6	76	+8
Infrastruktura kopnenog i lučkog saobraćaja	2,8	94	3	85	+9
Turistička infrastruktura	3,9	76	3,9	77	-1

Izvor: WEF 2019, Travel & Tourism Competitiveness Index 2019, WEF 2017, Travel & Tourism Competitiveness Index 2017. Geneva, Switzerland.

Primetan je pozitivan trend u pogledu smanjivanja razlike u oceni i rangui, i približavanje Srbije vodećim zemljama u regionu u pogledu kvaliteta infrastrukture u vazdušnom, kopnenom i lučkom saobraćaju (tabela 4). To je rezultat značajnih investicija u infrastrukturu čime se stvaraju uslovi za dalji napredak u tom pravcu.

4. ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršene analize zaključuje se da postoji potreba investiranja u jačanje saobraćajne i turističke infrastrukture u svim zemljama regiona Jugoistočne Evrope. U tom smislu nužno je pažljivo planirati budući razvoj turizma, kreirati ambijent koji bi bio privlačan za investitore, neophodno je unaprediti kvalitet ljudskih resursa i prihvatiti i implementirati inovacije u oblasti razvoja saobraćajane i turističke infrastrukture. Ulaganje u saobraćajnu i turističku infrastrukturu obezbeđuje veći broj benefita. Oni se ogledaju u povećanju kapaciteta za prijem rastućeg broja turista, održavanju i jačanju postojeće infrastrukture i na osnovu toga stimulisanoj dodatne tražnje. Pored toga, razvoj turizma može da omogući sredstva potrebna za razvoj infrastrukture.

Saobraćajna infrastruktura predstavlja ključni element nesmetanog kretanja turista. Razvijenost i efikasnost funkcionisanja saobraćajne infrastrukture obezbeđuje opredeljenost turista da posete određenu destinaciju. Ovde se naročito ima u vidu razvijenost drumskog saobraćaja, mreža auto puteva, ali i lokalnih i regionalnih, kao i razvijenost železničkog saobraćaja. Izgradnja, razvoj i unapređenje kvaliteta aerodromske infrastrukture, uvođenje novih letova i dovođenje avio kompanija omogućava lakšu i bržu pristupačnost i povezivanje domaćeg tržišta sa daljim destinacijama. Dobra saobraćajna infrastruktura ne doprinosi samo razvoju turizma, već i drugim delatnostima i sektorima sa kojima je turizam povezan. U ovome se prepoznaju potencijali za veću zaposlenost, brži privredni rast i privredni razvoj.

Jedan od važnih ciljeva ovog rada jeste da ukaže da između kvaliteta i kapaciteta infrastrukture i uspešnog razvoja sektora turizma i putovanja postoji jaka korelaciona veza. Na osnovu podataka Svetskog ekonomskog foruma o *Indeksu konkurentnosti putovanja i turizma*, najjaču povezanost između razvijenosti infrastrukture i sektora turizma, među evropskim zemljama, ima Španija. Zbog toga, infrastruktura predstavlja značajnu determinantu konkurentnosti i u uslovima dinamičnog okruženja, koje je karakteristično za poslovanje turističkog sistema, postoji nužnost njenog stalnog unapređenja, kako bi bilo omogućeno graditi sadržaje u cilju zadovoljenja sve većih zahteva turista. Značaj unapređenja i izgradnje nove saobraćajne i turističke infrastrukture ne ogleda se samo u njenom doprinosu turističkom sektoru i turistima koji dolaze u destinacije, već i doprinosi ekonomskom razvoju regiona, ali i boljem životnom standardu i kulturnom životu stanovništva lokalne zajednice. Razvoj turizma, kroz obezbeđenje novog tržišta za lokalne proizvode, stimuliše razvoj drugih delatnosti koje su sa njim povezane i na taj način doprinosi lokalnom i regionalnom razvoju.

LITERATURA

- Beech, J. & Chadwick, S. (2006). *The business of tourism management*. Pearson Education, England, 324.
- Collier, A. (2007). *Principles of tourism – a New Zealand perspective*. Pearson Education New Zealand, 25.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. & Wanhill, S. (2008) *Tourism – principles and practice*. Pearson Education, England, 206.
- Jamieson, W. (2001). *Promotion of investment in tourism infrastructure*. UN ESCAP, New York.
- Jovanović, S. & Ilić, I. (2016). Infrastructure as important determinant of tourism development in the countries of Southeast Europe. *Ecoforum*, Vol. 5, No. 1, 289.
- Jovanović, S. & Ilić, I. (2017) Turistička infrastruktura kao determinanta konkurentnosti turizma Republike Srbije. In Gligorijević, Ž. (Ed.) *Regionalni razvoj i demografski tokovi zemalja Jugoistočne Evrope*, Niš: Ekonomski fakultet, (353-354).
- Jovanović, S. (2017). *Konkurentnost u turizmu i hotelijerstvu*. Niš, Ekonomski fakultet, 85-112.
- Radivojević, A. (2019). Međunarodna konkurentnost srpskog turizma. *Kvartalni monitor* br. 57, april–jun 2019, 55-63.
- Stojanović, B. & Radukić, S. (2012). Potential for Innovation and Competitiveness of Serbian Small and Medium Enterprises, Monograph: *Managing Structural Changes: Trends and Requirements*, Chapter 17, Faculty of Economics of the University of Coimbra, Coimbra, Portugal, 334-345.
- Stojanović, B. Radukić, S. & Kostić, Z. (2016). Institucionalne promene u funkciji razvoja konkurentnih tržišnih struktura. in: Lekovic, V. (Ed.) *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Republike Srbije*, Kragujevac: Ekonomski fakultet, 141-155.
- Stojanović, B., Randelović, M., & Vučić, V. (2019). Challenges of the competition policy in Serbia and other Western balkan countries. *Knowledge International Journal*, Vol. 34. 1, 147-153.

- Vučić, V., Radukić, S., & Jovanović, S. (2016). Inovacije u funkciji razvoja privrede Republike Srbije. in: Nešković, S. (Ed.) *Obrazovanje, pravo i bezbednost u funkciji razvoja društva*, CONSTANTIN MAGNUS, NAISSUS 2016, Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki" Niš, 407-417.
- Vučić, V & Ilić, I. (2017). Uticaj emigracionih tokova na konkurentnost privrede Republike Srbije. in: Kostadinović, G. (Ed.) *Društveno političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, CONSTANTIN MAGNUS, NAISSUS 2017, Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki" Niš, 363-373.
- Vučić, V. (2018). Revised Global Competitiveness Index and position of Serbia. *Security and economics in the uncertain world – dilemmas and challenges*, Higher school of security and economics Plovdiv, Bulgaria, 297-306.
- Vučić, V. (2019). Konkurentnost saobraćajne i turističke infrastrukture u regionu Jugoistočne Evrope. in: Kostadinović, I. (Ed.) *Savremeni trendovi u razvoju saobraćaja i bezbednosti regiona Jugoistočne Evrope*, CONSTANTIN MAGNUS, NAISSUS 2019, Niš, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki" Niš, 299-313.
- World Economic Forum 2007, *Travel & Tourism Competitiveness Index 2007 edition*.
- World Economic Forum 2019, *Travel & Tourism Competitiveness Index 2019 edition*.
- WTTC (2015). *European Travel & Tourism: Where are the greatest current and future investment needs?*. prema: World Economic Forum, Oxford Economics, 13-15.